

## fiamminghi e italia

schetsen voor een ongeschreven  
boek over de betrekkingen tussen  
vlaanderen en italië

prof. j.e. van ackere • brussel



Neptunusplaats te Bologna.

„Fiamminghi e Italia”, het was de titel van een in 1951 te Brugge gehouden tentoonstelling maar het zou ook de titel kunnen zijn van een ongeschreven werk dat tal van heerlijke kapitels zou bieden. De geschiedenis van de wederzijdse betrekkingen tussen Vlaanderen en Italië, die nog moet worden opgemaakt, zou de meest verscheiden onderwerpen beroeren, van bronsbewerkingsmethodes tot taaluitwisselingen. Italianen van alle slag hebben in Vlaanderen hun kunstenaarschap of hun meer zakelijke aanleg uitgevierd, van de bescheiden musikus als Fiocco, kapelmeester te Antwerpen tot de praallievende politikus als Portinari, ambassadeur van de Medici's te Brugge. Verschillende technieken werden in Vlaanderen, hoofdzakelijk te Antwerpen, door Italianen ingevoerd of altans vervolmaakt: het slijpen van diamant, het raffineren van suiker, het blazen van kunstglasvoorwerpen, het weven van zijden kledingstukken.

Het hoofdstuk betreffende de muziek zou zeker niet het minst rijke zijn. De liederen van Dufay worden in Italië gekopieerd maar de werken van Monteverdi worden te Antwerpen gedrukt. Frescobaldi, orgelist in Sint-Pieters te Rome, met Europese vermaardheid, is in Brussel en Antwerpen geweest en leerde kontrapuntspel van de Nederlanders. Is de ene Fiocco, Jozef Hector, lid van het beroemde Venetiaanse muzikantengeslacht, vooral te Antwerpen werkzaam en verzorgt hij er vooral gewijde muziek voor de katedraal, dan woont een ander, Pierre Antoine, te Brussel en is kapelmeester te O.L.V. van de Zavel. Verschillende van zijn landgenoten zijn in dezelfde stad op het gebied van de opera werkzaam, o.m. Zamponi wiens „*Ulisse all' Isola di Circe*” vleiend sukses oogstte. Te Antwerpen leefden ook de Italianen B. Marini en Maurizio Cazzati die zich op het gebied van de soloen triosonate hebben verdienstelijk gemaakt. Van de laatste werd in 1677 te Antwerpen een merkwaardige sonate gepubliceerd, *La Gonzaga*, die als hulde bedoeld is aan het Mantovaanse vorstenhuis. In dit verband weze vermeld hoeveel er nog in de Mantovaanse archieven moet bedolven liggen dat onze titel stof kan bijbrengen.

In omgekeerde richting wijst het woord van Grace O'Brien, die zegt dat de Vlaamse muziek via Avignon meester is geworden niet alleen van Rome maar van heel Italië. Willaert is te Venetië, Jaak de Wert te Mantua, Arcadelt te Rome, de Mechelaar Cypriaan de Rore te Parma, tientallen andere Vlamingen zijn in Italië uitgestrooid in een tijd dat de beste koren aldaar door een



Eiland San Giorgio bij Venetië. Dit is werk van een Vlaming.

Vlaming worden geleid, dat hertogen en pausen als kapelmeester liefst een „Fiammingo” willen. Te Milaan ontmoet Roland de Lassus als kapelmeester van de katedraal, de Vlaming Matthias Werrecoren.

Aan het hof van Ferrara, waar ook Rogier van der Weyden een tijdlang heeft vertoefd, is werkelijk een hoofdstuk van onze kunstgeschiedenis geschreven. Men zou een zaal van het castello kunnen volhangen met een galerij portretten van Vlaamse musici die te Ferrara te gast waren of er vertoefden: Obrecht die er zingt, de Rore en vooral Josquin des Prés. De prins der Nederlandse musici komponeerde een mis op de klinkers van de hertogelijke naam als symbolen van muzieknoten, de mis *Hercules Dux Ferrariæ* waarvan in 1958, in Saint-Eustache te Parijs, een eerste uitvoering in de oorspronkelijke vokale en instrumentale versie werd verzorgd. En de muziek voor het huwelijk van Lucrezia Borgia, dat hier plaats greep, werd door Vlamingen gekomponerd. Florence is voor de Vlamingen geen muziekcentrum geweest zoals Ferrara, Venetië of Mantua. Toch zijn ook daar onze musici op verschillende manieren werkzaam geweest. Josquin des Prés en Obrecht zijn er geweest en ook de veelzijdige Hendrik Isaak die enerzijds als orgelist aan de S. Maria del Fiore fungeert maar anderzijds ook meedeed aan die typisch Florentijnse veredelingen van het volkslied, die de „Canti Carnascaleschi” zijn. De beroemde Willem Dufay wordt uit Rome naar Florence geroepen en aangezocht de muziek te komponeren voor de wijding van de dom Santa Maria del Fiore, in 1436 door Paus Eugenius IV voorgezeten. Aldus ontstaan de motetten „Nuper rosarum flores” en „Salve”. Maar het is ook weer Dufay die een loflied op de meisjes van Florence bedenkt, „Miranda sparit Florentinae puellas”.

En dan zijn er de schilders. De jonge Rubens, de rijpe Van Dyck, de grijze Vander

Weyden. Het ware gemakkelijker en beknopter een lijst op te stellen van de Vlaamse schilders die *niet* in Italië zijn geweest, laat staan beïnvloed door de kunst van ginder, ook al reisden ze slechts op hun levensavond af. Het gelde nu invloed of eenvoudig parallelisme, de veelvuldigheid der betrekkingen zelf kan niet geloofwaardig worden. We kunnen hier niet over de Vlaamse romanistenschool uitweiden en over wat ze aan Italië te danken heeft, noch aan het opsommen denken van de Vlaamse kunstwerken die zich in Italië bevinden; het een als het ander onderwerp zou een encyclopedisch boek vergen. Hier is Vlaanderen werkelijk een bemiddelaar geweest tussen de Latijnse en de Germaanse kultuur.

Maar er zijn niet alleen de schilders op het doek. Treedt de Vlaming de San Giorgiokerk op het gelijknamige eiland te Venetië binnen, dan ziet hij in het koor het prachtig gesneden houtwerk van zijn landgenoot Bert Van de Brulle. In Venetië nog, waar, op het muzikaal plan, de orgelist Jan Buns uit Gent, de beroemde Willaert en anderen werkzaam waren, kan men, in de bibliotheek van Sansovino, een van 's werelds kostbaarste miniatuurverzamelingen inkijken, de breviario van Grimani, hoofdzakelijk door Vlamingen verlucht, hoewel omtrent de namen nog gediskussieerd wordt: gewoonlijk vermeldt men o.m. Memling. Van hoevele wandtapijten die Italië's paleizen en kerken verrijken werd de tekening niet door Italianen als Campi of Rafaël gemaakt terwijl de uitvoering in Vlaanderen, te Oudenaarde, te Aalst of te Brussel verricht wordt!

Te Florence is de Vlaamse faam in 't bijzonder verbonden met de tapijtweefkunst. Het zijn twee Vlamingen uit Brussel, Jan Roost en Niklaas Karcker, die de grondslagen legden voor de Mediceaanse fabriek. Te Florence kan men het werk van de Vlaamse tapijtwevers in het Palazzo Vecchio volgen. Gerard Edelinck maakt de steek voor Leonardo da Vinci's karton „De strijd om het vaandel”. De naam die hier vooral dient vermeld is Giovanni Stradano, alias Jan van der Straet of nog, zoals hij, niet zonder fierheid, op een van zijn fresco's in het Palazzo tekent, „Johanes Stratensis Flandrus”, Ettelijke jaren leidt deze Bruggeling de tapijtweefkunst aan het hof van de Medici. Hij is ook zeer bedrijvig als schilder. De versiering van de eetzaal van Eleonora van Toledo is verbonden met de namen van nog andere Vlaamse „arazzieri” (wandtapijtwevers): Piet Fevere en Bernard van Asselt. Naast die bekende kunstenaars zijn er natuurlijk ook tal van naamloze vaardige kunstambachtslui. Perens in zijn „Histoire de Florence” (V) meldt dat op het einde van

de 14e eeuw vele Vlamingen te Florence werkzaam waren als wevers.

Op ander gebied nog zijn er te Florence velerhande getuigenissen van Vlaamse artistieke werkzaamheid. Over de stad en haar musea zijn de beeldhouwwerken verspreid van Giovanni Bologna Fiammingo, de naar Italië uitgeweken beeldhouwer uit Frans-Vlaanderen over wie Dr. E. Dhanens in de Koninklijke Vlaamse Akademie een merkwaardige verhandeling heeft uitgegeven. Giovanni Bologna of Gianbologna of nog Jean Boulogne - Dr. E. Dhanens opteert in haar studie voor de laatste schrijfwijze - is het symbool waarin Vlaamse geest en Italiaanse smaak volledig versmolten raakten.

Niet alleen in de grote musea schitteren de Vlamingen, Rubens in de Roomse kollekties, de primitieven te Turijn, Van Dyck in de paleizen van Genua, Gerard David in het Palazzo Bianco van dezelfde stad; ook kleine musea, als die van Vicenza of Cremona, van Bergamo of Brescia hebben een zaal bijzonder aan de Vlamingen gewijd. Ook in Parma's museum kunnen we vele Vlaamse werken in ogenschouw nemen - o.m. de fonkelende, donkerpaarse Magdalena van de Antwerpenaar Calvaert die te Bologna heeft gewoond en die ettelijke navolgers vond. Omgekeerd, wie de Magdalena van Seghers bekijkt die in de katedraal te Doornik hangt, ziet met verbazing dat ze eenvoudig gekopieerd werd van Correggio's Madonna met de H. Hiëronymus. Bij het doorstappen onder een van Parma's stadspoorten kunnen we alweer aan ons land denken, immers Alexander Farnese heeft ze laten bouwen naar een van de tans gesloopte stadspoorten van Antwerpen. Op zijn beurt trouwens kan de Parmezaan die stil houdt vóór het stadhuis van Antwerpen zich op een stadsplein van zijn land wanen. Treviso heeft nog verschillende werken van de aldaar geliefde Toeput die zijn naam italianiseerde tot Pozzo (put) serrato (gesloten) en die de rijke villa's aldaar sierde o.m. met het *Koncert* en het *Banket*.

Wat al herinneringen aan de onzen en ons erfgoed, alleen op het eiland Sicilië! Te Palermo vindt men een heerlijke Vlaamse triptieuk aan Geerten Gossaert toegeschreven. In Monreale is van de Vlaming Mattia Stomer een geboorte van Kristus te zien, zeker de meest vreugdevolle die ooit werd geschilderd. Op alle gezichten straalt een lachende vrolijkheid en de os, in de rechterhoek, is waardig van Potter's beroemde „stier”. Willem Borremans en zijn zoon, uit Antwerpen, hebben in de Siciliaanse barokkerken hun decoratieve kunst gespreid o.m. in de fresco's van de dom te Caltanissetta. In West-Sicilië vindt men Vlaams tapijtwerk,

via de Spaanse bezetting alhier geraakt. De laatste kunsthistorische bevindingen hebben de mening ontzenuwd als zou de grootste der Siciliaanse schilders, Antonello da Messina, in Vlaanderen gekomen zijn om er van Eyck's olietechniek te bestuderen. Maar het blijft in symbolische zin waar dat hij van de Vlamingen een geheim heeft ontleend. Zoals de Vlaming heeft hij aan het kleinste voorwerp een ziel gegeven en, zoals hij, meer dan voor de opbouw van het geheel, aandacht gehad voor elk detail, dat als iets heiligs wordt.

De Renaissance-hoven in Italië hebben alle tal van Vlamingen ontvangen, geherbergd, vereerd. Wij hebben reeds landgenoten ontmoet te Mantua en te Ferrara. Een bezoek aan Urbino is op dat gebied niet minder leerrijk. Hier bloeide het weelderig hof van de Montefeltro's als voorbeeld beschreven in Castiglione's handboek voor de volmaakte hoveling „Il cortegiano”, een van de voornaamste documenten voor de kennis van het Renaissance-leven. Wie in die jaren door het castello wandelde, liep veel kans een Vlaming te ontmoeten die men aldaar Justus van Gent heette; hij weze nu al of niet met Joost van Wassenhove te identificeren. Een van de voornaamste schilderijen door onze landgenoot voor vorst Federico verwezenlijkt is de „Kommunie der Apostelen”.

Heel wat andere werken van onze landgenoot bevonden zich eertijds in het paleis en, onder meer, in het studiolo van de hertog. Boven de houtpanelen bevond zich de reeks „beroemde mannen” waarvan sommigen zoals de „Mozes” zeker aan Justus mogen toegeschreven worden. Evenals de „Kunstallegorieën” zijn deze schilderijen tans over verschillende musea verspreid. In de „National Gallery” te Londen kan men de „Muziek” bewonderen onder de trekken van Federico's dochter Violante. Dat de hertog Justus van Gent nu uit Vlaanderen liet komen, ligt vermoedelijk hieraan dat geen landgenoot Federico voldoende bekwaam scheen in het olieschilderen. De zeven tapijten met bijbelse onderwerpen zijn van de Vlaming Jan Lefevre. Heidense onderwerpen werden behandeld door Frans Van den Hecke op de „arazzi” van de Sala delle Veglie. Tapijten getekend door Michel Coxie hangen in de Sala degli Angeli.

Het zou ons te ver brengen indien we over Mantua zouden beginnen, alwaar de jonge Rubens verschillende jaren doorbracht als de geliefde schilder van hertog Vincenzo Gonzaga. Misschien kunnen we een andere maal onze titel even met een literaire bril bekijken.